

Gimbernat, 2009 (*), 51, 121-128

LA MORT VIOLENTA DE CAUSA LABORAL A VILAFRANCA DEL PENEDÈS DURANT ELS SEGLES XVII I XVIII

VERA GRANADOS, Alvaro

Metge de família

RESUM: L'Arxiu Parroquial de Santa Maria de Vilafranca del Penedès, que conserva els llibres sacramentals de baptismes, matrimonis i òbits des del segle XVII fins ara, és una font molt important, podriem dir que quasi única, per l'estudi de dades sanitàries de la vila durant els segles de l'Època Moderna; de manera especial pel coneixement de la nòmina del personal sanitari i de les causes de mort violenta. En aquest article estudiem les morts violentes dels segles XVII i XVIII, i més concretament les de causa laboral. De les 151 morts violentes documentades, 23 (15,2%) estan ocasionades per accidents laborals. Els accidents laborals més freqüents són per asfíxia, 10 (43%), la majoria en cups de verema, fet que mostra l'importància del sector vitivinícola a l'època estudiada.

Paraules clau: mort violenta, accident laboral, asfíxia, cup de verema, traumatisme, precipitació, Vilafranca del Penedès.

RESUMEN: El Archivo Parroquial de Santa Maria de Vilafranca del Penedés, que conserva los libros sacramentales de bautizos, matrimonios y defunciones desde el siglo XVII hasta la actualidad, es una fuente muy importante, podríamos decir que casi única, para el estudio de datos sanitarios del pueblo durante los siglos de la Época Moderna; de manera especial para el conocimiento de la nómina de sanitarios y de las causas de la muerte violenta. En este artículo estudiamos las muertes violentas de los siglos XVII y XVIII, y más concretamente las de causa laboral. De las 151 muertes violentas documentadas, 23 (15,2%) están ocasionadas por accidentes laborales. Los accidentes laborales encontrados con más frecuencia están producidos por asfíxia, 10 (43%), la mayoría en cisternas de fermentación de mosto, lo cual demuestra la importancia del sector vitivinícola en el periodo estudiado.

Palabras clave: Muerte violenta, accidente laboral, asfíxia, cisternas de fermentación de mosto, traumatismo, precipitación, Vilafranca del Penedès.

INTRODUCCIÓ

Aquesta comunicació és el resultat d'una part de la recerca duta a terme sobre els aspectes sanitaris dels Arxius Parroquials de Santa Maria de Vilafranca del Penedès durant els segles XVII i XVIII, presentada com a tesi doctoral l'any 2007.

Són ja molts els estudis de recerca sobre arxius parroquials, de diversos llocs del Principat i també d'altres comunitats (al voltant d'una quarentena), que tenen com a objectius principals el coneixement de la nòmina del personal sanitari, i també de les causes de mort violenta durant l'Època Moderna.

Dins d'aquesta línia de recerca que estudia la mort violenta, en aquesta comunicació la focalitzem en la mort per accident laboral.

Aquestes morts ens mostren les conseqüències sanitàries que l'exercici dels diferents oficis causaven entre els seus treballadors, fet que ens orienta sobre les característiques i importància d'aquests treballs durant el període estudiat a la vila de Vilafranca del Penedès, i també dels riscos d'aquestes activitats.

ZONA ESTUDIADA

Vilafranca del Penedès ha gaudit, ja des de la seva fundació al segle XII (1108-1151), d'una gran importància geoestratègica. Situada a la Depressió Prelitoral, entre les serralades Prelitoral i Litoral, ha estat centre econòmic i comercial de la comarca des de sempre. Així com també lloc de pas des de l'època romana (ja és prou significatiu que hi passés la Via Augusta).

A l'època estudiada era cap de la Vegueria del Penedès (s. XIV-XVIII), i fou el centre administratiu del territori de les actuals comarques del Garraf, l'Alt i el Baix Penedès, que constituïen la comarca natural del Penedès. En els segles XVII i XVIII mantenia l'aspecte de vila medieval emmurallada, amb unes 550-650 cases i uns 2.500-3.500 habitants.

MATERIAL I MÈTODE

Com hem dit abans, les fonts documentals emprades en aquest estudi, han estat els llibres sacramentals que es conseven a l'Arxiu Parroquial de Santa Maria de Vilafranca del Penedès.

Per a la recerca de la mort violenta, i més concretament de la mort violenta per accident laboral, hem revisat les partides de defunció registrades en setze llibres d'òbits, que són els que corresponen al període estudiat: 1601-1800.

En general l'Arxiu està ben conservat, tret d'algunes salvetats. No està documentat el període comprès entre el 07/05/1601 i el 06/03/1615, que de ben segur correspon a un llibre d'òbits extraviat. Al llibre V manca documentació des de març de 1645 a gener de 1647, i en el llibre VI, des d'abril de 1652 a maig de 1653. Les inscripcions d'òbits dels albats les hem trobat registrades a partir del mes de juliol de l'any 1675.

S'ha fet una revisió acurada de les partides d'òbits i s'ha elaborat una fitxa d'ordinador per cada difunt amb tots els camps d'interès, com poden ser les causes de la mort i els oficis dels difunts. Posteriorment, hem tractat les dades informàticament per treure la informació desitjada. Tot plegat hem revisat 18.175 partides d'òbits.

RESULTATS DE LES MORTS DOCUMENTADES

Són poques les partides que hem trobat amb un diagnòstic. Cal advertir que la finalitat de les inscripcions de les partides d'òbits no era de caire sanitari. El prevere que anotava la defunció, únicament feia referència a la causa o circumstàncies de la mort per justificar el fet pel qual el difunt no havia rebut els sagraments.

Es per això que les úniques morts que consten en els llibres d'òbits amb un cert detall i de manera continuada al llarg del temps, són les de caire mèdicolegal, és a dir, la mort violenta i la mort natural sospitosa. El nombre i tipus de morts documentades en el període estudiat és el següent: 151 morts violentes (0,8%), 408 morts naturals sospitoses (2,2%), 201 morts naturals diagnosticades (1,1%), i 17.175 morts naturals sense diagnòstic (95,9%) que són la immensa majoria. Les presentem en la taula següent:

MORT	S. XVII	S. XVIII	S. XVII I XVIII
Violenta	82	69	151 (0,80%)
Natural sospitosa	173	235	408 (2,20%)
Natural diagnosticada	42	159	201 (1,10%)
Natural sense diagnòstic	5.688	11.727	17.415 (95,90%)
TOTALS	5.985*	12.190	18.175 (100,00%)

* No estan comptabilitzades les morts dels albats del període 1601-1675.

La mort violenta

Hem documentat 151 morts violentes que són el 0,8% de totes les morts (18.175), de les quals 82 són del s.XVII (54,3%), i 69 del XVIII (45,7%).

Des del punt de vista mèdicolegal les hem classificat en diversos grups, que per ordre de freqüència són: 82 homicidis-assassinats (54,3%), 29 accidents (19,2%), 23 accidents laborals (15,2%), 6 morts en temps de guerra (4%), 6 morts per execució militar (4%), i una mort a la presó (0,7%). Les presentem en la taula següent:

MORT VIOLENTA	S. XVII	S. XVIII	S. XVII I XVIII
Homicidi-assassinat	59 (72,0%)	23 (33,3%)	82 (54,3%)
Accidental	12 (14,6%)	17 (24,6%)	29 (19,2%)
Accident laboral	6 (7,3%)	17 (24,6%)	23 (15,2%)
Temps de Guerra	3 (3,7%)	3 (4,4%)	6 (4,0%)
Execució militar	-	6 (8,7%)	6 (4,0%)
Suïcidi-accident	2 (2,4%)	2 (2,9%)	4 (2,6%)
Altres	-	1 (1,5%)	1 (0,7%)
TOTALS	82 (100%)	69 (100%)	151 (100%)

La mort violenta per accident laboral

De les 151 morts violentes documentades, 23 (15,2%) són causades per accidents laborals; 6 (26%) són del segle XVII, i 17 (74%) del XVIII.

Dins de les morts violentes, els accidents laborals ocupen el tercer lloc en freqüència (15,2%), després dels assassinats o homicidis, 82 (54,3%), i dels accidents fortuïts 29 (19,2%).

Els mecanismes que han ocasionat aquestes morts són: 10 per asfíxia (43%), 6 per traumatisme (26%), 5 per precipitació (22%) i 2 sense especificar (9%). Els mostrem a la taula següent:

ACCIDENTS LABORALS	S. XVII	S. XVIII	S. XVII i XVIII	
Asfíxia	3	7	10	(43%)
Traumatisme	-	6	6	(26%)
Precipitació	3	2	5	(22%)
Sense especificar	-	2	2	(9,0%)
TOTALS	6	17	23	(100%)

A continuació comentem aquestes morts una per una conservant la literalitat de les inscripcions.

Asfíxia

Un pagès de Sta. Maria de Bellver, que *sea ufega en un cup trapinjan varema* (1647).

Un pagès de Vilafranca, *offegat en un cup de varema* (1682).

Un pagès d'Olivella, *mori repentinament offegat en un cup de varema* (1685).

Maria Manius, muller d'un teixidor de lli *mori de desgràcia en un cup de vi* (1721).

Accident laboral múltiple per asfíxia (30 de setembre de 1752): Margarida Oms i Giralt, vídua de Pau Oms, daguer, el seu fill de 15 anys, que és pagès, i Arnauhat, fadrí pagès de 14 anys, són enterrats en la sepultura de l'hospital del cementiri de l'església parroquial de Santa Maria de Vilafranca del Penedès *per aver caygut en un cup. Nota Estos tres trapitjant al Cup de Amador Alcover hortolá devant la Casa de Montserrat, caigueren tots tres junts á dit cup, y moriren dins de ell.*

Un pagès, que *mori sufocat del cup de Casa Dias* (1779).

Emanuel Vidal, pagès de 13 anys, *mori ofegat en un Cup* (1792).

Ramon Cuiner, jove pagès, *mori ofegat en un Clot de regar en una pessa de terra* (1800).

Traumatisme

Un dragó del regiment de Pavia *mori de mort violenta de una cosa de un cavall* (1733).

Un pagès, *mori de desgracia, haventli caygut sobre una soca de olivera prop lo convent de St. Ramon* (1743).

Un pagès de Vilafranca, *anant a Barcelona ab un carro ab sachs de ordí, se trabucá lo carro, y lo enclogue sota, y lo trobaren mort* (1766).

Alvaro Vera Granados

Un pagès de Vilafranca, *mori de desgracia de haverli caigut un roure sobre al terme de Sta. Maria* (1771).

Un pagès de Vilafranca, *mori de una desgracia per la ruina de una bobeda en una Casa ahont treballava* (1797).

Un pagès del carrer de la Perellada de 55 anys, *mori de una desgracia de un carro* (1799).

Precipitació

Un fadri, *mort desastradament caent de un rosi* (1636).

Un pagès del Sepulcre de St. Miquel d'Olèrdola, *mori de una caiguda de una figuera y fe esclata* (1636).

Un mestre de cases, *que caigué de una Bastida i caigue dins de un pou* (1680).

Un manobrer de Vilafranca, *mori de una caiguda dins la Iglesia Parroquial* (1754).

Francisca Dias, donzella de 20 anys, *mori de una desgracia que caigué dela entrada del celler* (octubre 1789).

Sense especificar

Un pagès, *que mori de una desgracia engrandint una sinia al hort* (1751).

Un carreter, *que mori de una desgracia en la carretera* (1774).

Unes observacions terminològiques

Resulta interessant adonar-se que en les inscripcions parroquials mencionades, s'usa la paraula "desgracia" allà on avui emprariem més aviat "accident". I, en canvi, quan aleshores es parlava de mort per "accident" era per referir-se a algun tipus sobtat d'afectació física o mental natural ("mori d'un accident d'apoplexia").

Edat i sexe dels afectats

Tots els afectats són *cossos* o adults. Coneixem l'edat de tres pagesos de 13, 14 i 15 anys, que ens indiquen la precocitat en la incorporació al treball. Pel que fa al sexe hi ha un predomini clar del masculí, 20 (87%), envers el femení, 3 (13%).

Oficis dels morts per accident laboral

Pagès 16, pageses 3 (82,6%).

Mestre de cases 1

Manobre 1

Carreter 1

Dragó 1

9 pagesos moren ofegats en cups de verema (39,1%), 3 al s.XVII i 6 al XVIII.

OFICIS A VILAFRANCA DEL PENEDÈS DURANT EL PERÍODE 1601-1800

Hem recollit els diferents oficis registrats en les partides d'òbits (18.175).

El 26,5% (4.824) dels òbits tenen referència a l'ocupació.

Detectem 213 oficis, professions o graduacions diferents; els més freqüents són:

Pagesos 1.677 (34,8%)

Militars 397 (8,2%)

Preveres 250 (5,2%)

Teixidors 180 (3,7%)

Sabaters 176 (3,6%)

Paraires 139 (2,7%)

Corders 132 (2,7%)

Blanquers 126 (2,6%)

CONCLUSIONS

Hem detectat la presència de morts violentes per accidents laborals a Vilafranca del Penedès durant el període estudiat; més freqüents al segle XVIII que al XVII.

L'ofici més afectat és el de pagès que també és el més comú (34,8%).

Els mecanismes que estan implicats en les morts violentes ens donen informació de la importància de l'activitat així com del risc inherent que comportava.

Alvaro Vera Granados

El cas de les morts per asfíxia en temps de verema que afecta els pagesos és un bon exemple d'aquest risc, així com també és un indicador evident del pes que el sector vitivinícola tenia a Vilafranca i al Penedès.

Trobem les dones incorporades al món del treball i compartint la feina amb els homes. També pateixen morts violentes per accidents laborals.